

УДК 347.67/68(437)

Цибульська Ольга Юріївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗАПОВІДАЛЬНИЙ ВІДКАЗ ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Постановка проблеми. Офіційний курс влади України, спрямований на наближення до стандартів ЄС в усіх сферах обумовлює напрямок дослідження, що відбувся в межах цієї роботи. Чеська Республіка є членом ЄС. Її внутрішнє законодавство, відповідно, знаходиться під впливом зовнішнього чинника – ЄС, а тому на прикладі чергового дослідження правового регулювання обраної теми дослідження в окремій державі, що є учасником цього наднаціонального утворення, по-перше, викликає науковий інтерес, а по-друге, є актуальним, як вже було зазначено, у зв'язку з інтеграційними процесами нашої держави в сторону даного союзу. Разом із тим, перший чинник, що обґруntовує актуальність цього дослідження, має пріоритетне значення, адже світові тенденції, в тому числі, в політичному напрямку, як свідчить історичний досвід, можуть змінюватись, а науковий інтерес, що є рушійною силою в будь-якій науковій сфері, можна сказати, є сталим чинником наукової діяльності.

Сучасний стан цивільно-правового регулювання спадкових правовідносин в Чеській Республіці викликає увагу також тим, що її основний акт в сфері цивільного законодавства – Цивільний кодекс (далі – ЦК Чехії [1]) є чинним з 01 січня 2014 року, а тому дослідження його норм, в тому числі норм спадкового права в частині, спрямованій на правову регламентацію можливості встановлювати в заповіті розпорядження під назвою «заповіdalnyi vіdkaz», є безумовно актуальним з огляду на новизну дії його норм у часі.

Підсилює інтерес дослідження норм спадкового права Чехії також розуміння того, що між нашою державою та Чеською Республікою 28 травня 2001 року було укладено Договір про правову допомогу в цивільних справах [2].

Стан дослідження теми. Станом на сьогодні дослідження проблеми, спрямованої на досліджен-

ня правового регулювання можливості розпоряджатись майном на випадок смерті за допомогою конструкції заповіdalnego vіdkazu в правових системах держав, що є учасниками ЄС, має фрагментарний характер. В сфері наукових досліджень є чимало праць, в яких аналізуються аналогічні відносини, але в межах національного правового поля України. Серед авторів таких робіт доцільно відзначити В.В. Васильченко, Ю.О. Заіку, В. Ігнатенко, В.В. Луця, Є.О. Рябоконь, С.Я. Фурсу, Є.І. Фурсу, Є.О. Харитонова, Н.В. Черногор, В.Ю. Чуйкову, Л.В. Шевчук та ін. Проте, як вже було зазначено, наукового аналізу встановленої проблеми на підставі дослідження норм чинного цивільного законодавства Чеської Республіки проведено не було.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що дослідження в рамках цієї праці є актуальним та своєчасним, оскільки, по-перше, Чехія знаходиться в безпосередньому сусідстві з Україною, по-друге, Чехія входить до складу ЄС, по-третє, чинний Цивільний кодекс Чехії (далі – ЦК) є новим, оскільки набрав чинність з 01 січня 2014 року і, по-четверте, між Україною та Чеською Республікою вже шістнадцять років поспіль існує Договір про правову допомогу в цивільних справах.

Метою цієї статті є дослідження загальних положень про заповіdalnyi vіdkaz за Цивільним кодексом Чеської Республіки .

Для досягнення встановленої мети були поставлені такі завдання:

- здійснити аналіз норм чинного цивільного законодавства Чеської Республіки в частині регулювання загальних положень про заповіdalnyi vіdkaz;
- дослідити особливості правового регулювання загальних положень про заповіdalnyi vіdkaz;
- визначити порядок встановлення заповіdalnego vіdkazu;

- встановити коло осіб, на користь яких він може встановлюватись;
- визначити предмет заповіdalного відказу;
- дослідити порядок та способи виконання, а також підстави відкликання заповіdalного відказу.

Виклад основного матеріалу. Спадкові правовідносини в Чеській Республіці регулюються главою третьою, що має назву «Спадкове право», Закону № 89/2012 від 03 лютого 2012 р., який набрав чинність 1 січня 2014 р. Відповідно до § 1475 ЦК Чехії спадковим правом є право на майно або пропорційну частку в ньому. Спадщину складає все майно спадкодавця, окрім прав та обов'язків, які стосуються особисто спадкодавця. Виключенням є випадок, коли такі права та обов'язки були визнані в якості боргу або заявлені в органі державної влади. Цивільне законодавство називає три види спадкування (§ 1476):

- за договором;
- за заповітом;
- за законом.

Питанням, пов'язаним з можливістю встановлювати в заповіті заповіdalний відказ, присвячені, безпосередньо, норми відділу третього глави третьої ЦК Чехії з відповідною назвою «Заповіdalний відказ». Розділ перший зазначеного відділу закріплює загальні положення про заповіdalний відказ (§§ 1594-1603) щодо порядку його встановлення, коли осіб, на користь яких він може встановлюватись, його предмет, порядок та способи виконання, а також підстави відкликання.

Доцільно зауважити, що норми ЦК Чехії не містять поняття заповіdalного відказу. Зробити висновок, що він є розпорядженням, яке заповідач має право зробити в заповіті, можна зі змісту § 1494, згідно з яким заповіт є волевиявленням, яке може бути відкликаним, яким заповідач на випадок своєї смерті особисто залишає одному або декільком особам, по крайній мірі, частку в спадщині або ж заповіdalний відказ (підрозділ перший «Загальні положення» розділу другого «Заповіт» відділу другого «Заповіт на випадок смерті» книги третьої «Спадкове право»).

Як зазначено, заповіdalний відказ може бути встановлено за допомогою заповіту, разом із тим, викликає значний інтерес перелік того, що може називатись заповітом. Ознайомлення зі змістом § 1491 дає всі підстави стверджувати, що заповіт є збиральною назвою, оскільки ним може бути:

- заповіт як одностороннє волевиявлення;
- спадковий договір;
- додаток до заповіту.

Заповіdalний відказ відповідно до § 1594 може існувати в таких випадках:

- заповідач в розпорядженні на випадок смерті обтяжив певну особу, щоб вона видала предмет заповіdalного відказу відказоодержувачеві;

- заповідач призначив спадкоємця з умовою про те, що він певну річ не спадкуватиме (в такій ситуації заповіdalний відказ встановлюється на користь законних спадкоємців);

- дарування з умовою, що особа, яка отримала дарунок, переживе того, хто цей дарунок зробив, причому дарувальник не відмовився від свого права відкликати дарунок.

Норми глави третьої ЦК Чехії містять лише вказівку, що заповіdalний відказ може встановити особа, яка має здатність скласти заповіт, проте конкретні вимоги до такої здатності особи не закріплені. В цьому можна переконатись, дослідивши § 1595, в змісті якого зроблена також інша цікава примітка, що заповідач, який не має здатності набувати, може зі складу свого майна на підставі заповіdalного відказу залишити іншій особі (відказоодержувачеві) тільки предмети незначної вартості.

Відказоодержувач за заповіdalним відказом відповідно до частини другої § 1477 не має статусу спадкоємця. Останнім є особа, якій належить право спадкування (частина третя § 1475). В свою чергу, спадкове право – це право на майно або на пропорційну частку в ньому (частина перша § 1475).

Разом із тим, відказоодержувачем може бути особа, що має право на спадкування, тобто спадкоємець (частина перша § 1594). Яскравим прикладом ситуації, за наявності якої спадкоємець має статус відказоодержувача, є випадок, передбачений § 1596. Так, в межах цього параграфу законодавець передбачив можливість заповідача встановити так званий пріоритетний заповіdalний відказ на користь спадкоємця або спільнih спадкоємців. І обумовив, що в цій ситуації такі спадкоємці будуть мати статус відказоодержувачів.

Інтерес викликає норма, що міститься в § 1478 і передбачає право виступати відказоодержувачем юридичну особу, яка тільки створюється. Така юридична особа має здатність бути відказоодержувачем, якщо буде створена протягом одного року після смерті спадкодавця.

Ознайомлення зі змістом § 1477 дає можливість стверджувати, що предметом заповіdalного відказу може бути право вимоги щодо видачі/встановлення:

- конкретно визначеної речі;
- однієї чи декількох речей певного виду (у випадку необхідності);
- певного права.

З огляду на визначення предмету заповіdalьного відказу можна стверджувати, що цивільним законодавством Чехії передбачена зобов'язальна конструкція заповіdalьного відказу, в якій відказоодержувач має право вимоги до спадкоємця, а при наступному відказі – до відказоодержувача.

Достатньо чітко нормами спадкового права врегульовано питання й щодо обтяження заповіdalьним відказом частки в спадщині спадкоємців. Цьому питанню присвячені §§1597 – 1598. Так, заповіdalьні відкази обтяжують всіх спадкоємців пропорційно їх часткам, навіть якщо річ перейшла за заповітом до одного зі спільних спадкоємців. Проте це правило не буде чинним, якщо заповідач окремо визначить виконання відказу одному зі спільних спадкоємців чи відказоодержувачів.

Таким чином, можна стверджувати, що обов'язок виконати певні дії за заповіdalьним відказом одночасно покладаються на всіх спадкоємців незалежно від того, до кого із них перейшла річ. Виключенням з цього правила буде пряма вказівка заповідача на окремого спадкоємця як виконавця відказу.

Разом із тим, позитивним аспектом в регулюванні правовідносин, що виникають при встановленні заповіdalьного відказу, є так звані майнові гарантії спадкоємців. Так, кожний зі спадкоємців, чия частка обтяжена заповіdalьним відказом, має отримати не менше $\frac{1}{4}$ від спадщини. У випадку, якщо заповідач здійснить обтяження частки спадкоємця в більшому розмірі, то спадкоємець має право на відповідне зменшення заповіdalьного відказу (§ 1598). Такі гарантії, безумовно, є відголоском Lex Falcidia [3, С 263.], відомого за часів римського приватного права.

Паралельно з основним заповіdalьним відказом заповідач згідно з § 1599 може встановити так званий наступний заповіdalьний відказ. Зазначений параграф містить два випадки виконання такого відказу, а саме:

- якщо заповідач відказоодержувача обтяжить виконанням подальшого заповіdalьного відказу, то він не звільнється від обов'язку виконати такий відказ за наявності факту, що його вартість перевищує основний заповіdalьний відказ;

- якщо відказоодержувач не отримає заповіdalьний відказ, то подальший заповіdalьний відказ виконає та особа, яка його прийме. Від виконання такого зобов'язання особа звільнється, якщо заповіdalьний відказ, який йому перейшов, був переданий особі, якій призначався такий подальший відказ.

ЦК Чехії передбачає також можливість встановити заповіdalьний відказ, в якому вигодонабувач

не є конкретно визначеною особою. Так, § 1600 визначає два випадки таких відказів:

- заповіdalьний відказ, в якому заповідач зазначив конкретну групу осіб, зокрема, родичів або бідних осіб;

- заповіdalьний відказ, встановлений для досягнення суспільного інтересу, благодійної та (або) іншої подібної мети.

Внаслідок встановлення одного із зазначених заповіdalьних відказів порядок їх виконання вирішуватиметься в такий спосіб:

- заповідач самостійно визначив такий порядок;

- якщо заповідач не визначив такий порядок, право вибору порядку такого виконання має спадкоємець;

- якщо спадкоємець не може зробити вибір, то відказоодержувачів буде встановлювати суд.

Заповідач, як вбачається зі змісту § 1601, може в заповіdalьному відказі встановити правонаступництво або довірче правонаступництво. Разом із тим, ця норма має відсильний характер, оскільки для таких випадків застосовуються положення §§ 1507 – 1524, які регулюють питання підпризначення спадкоємців.

Загальні положення відділу третього глави третьої ЦК Чехії містять також норми, спрямовані на регулювання питання щодо відкликання заповіdalьного відказу. Ці норми передбачені §§ 1602 – 1603.

Так, вважається, що заповіdalьний відказ було відклікано, якщо заповідач:

- заповідану річ знищив або її було відчуєно і знову не набуто;

- заповідана річ була змінена таким чином, що вона вже є іншою річчю;

- заповідана дебіторська заборгованість була стягнута та отримана.

Вважається, що заповіdalьний відказ не був відкліканий, якщо:

- заповідану річ набула інша особа незалежно від волі заповідача;

- заповідана річ була змінена або знищена незалежно від волі заповідача;

- боржник виконав по відношенню до заповідача передану за заповіdalьним відказом дебіторську заборгованість за власною ініціативою.

Висновки. На підставі вивчення норм чинного ЦК Чехії, спрямованих на регулювання загальних положень заповіdalьного відказу, доцільним є відзначити, що дослідження даної конструкції в спадковому праві цієї держави не може обмежитись виключно межами однієї праці, а тому подальший науковий аналіз окресленої проблеми знайде своє відображення в наступних розробках в цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гражданский Кодекс Чешской Республики : Закон № 89/2012 от 03 февраля 2012 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://anesro.com/downl/zakon/89-2012_Sb.pdf.
2. Договір між Україною та Чеською Республікою про правову допомогу в цивільних справах : Міжнародний документ від 28 травня 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2006 р. – № 31. – стор. 502. – стаття 2285.
3. Римское частное право / Под ред. И. Б. Новицкого, И.С. Перетерского. – М. : Госюризат, 1948. – 584 с.

Цибульська Ольга Юріївна

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗАПОВІДАЛЬНИЙ ВІДКАЗ ЗА ЦІВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

В статті досліджуються загальні положення про заповідальний відказ за Цивільним кодексом Чеської Республіки. Здійснюється аналіз норм чинного цивільного законодавства Чехії щодо визначення порядку встановлення заповідального відказу, встановлення кола осіб, на користь яких він може встановлюватись, визначення предмету заповідального відказу, дослідження порядку та способів виконання, а також підстав відкликання заповідального відказу.

Ключові слова: Цивільний кодекс Чехії, спадкування, заповіт, заповідальне розпорядження, вигодонабувач, спадкоємець за заповітом, спадкоємець за законом, зобов'язання.

Цибульская Ольга Юрьевна

ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ О ЗАВЕЩАТЕЛЬНОМ ОТКАЗЕ ПО ГРАЖДАНСКОМУ КОДЕКСУ ЧЕШСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

В статье исследуются общие положения о завещательном отказе по Гражданскому кодексу Чешской Республики. Произведен анализ норм действующего гражданского законодательства Чехии относительно определения порядка установления завещательного отказа, определения круга лиц, в пользу которых он может устанавливаться, определения предмета завещательного отказа, исследования порядка и способов выполнения, а также оснований отзыва завещательного отказа.

Ключевые слова: Гражданский кодекс Чехии, наследование, завещание, завещательное распоряжение, выгодоприобретатель, наследник по завещанию, наследник по закону, обязательство.

Tsybulskaya Olga Yurievna

GENERALS ABOUT A LEGACY ON THE CIVIL CODE OF CZECH REPUBLIC

In the article generals are investigated about a legacy on the Civil code of Czech Republic. The analysis of norms of current civil legislation of Czech Republic in relation to determination of order of establishment of legacy, determination of circle of persons in behalf on that he can be set, determination of the article of legacy, research of order and methods of implementation, and also grounds of review of legacy, is produced.

Key words: The civil code of Czech Republic, inheritance, the will, testamentary orders, the beneficiary, testamentary heir, the heir by law, the obligation.